

ТАЛАБАЛАРНИ МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ ТАРБИЯЛАШДА ЎЗБЕК БАДИИЙ АДАБИЁТИНИНГ ЎРНИ

Уста-Азизова Дилноза Ахраровна

*пед.фан.номзоди, доцент, Тошкент педиатрия тиббиёт институти.
Ўзбекистон, Тошкент*

Ҳошимов Илҳом Ҳабибуллаевич

*Ўзбекистон Республикаси Мактабгача ва мактаб таълими вазирлиги.
Ўзбекистон, Тошкент*

Аннотация. Ушбу мақолада таълимни ривожлантиришнинг замонавий тенденциялари ва муаммолари таҳлилларига кўра, маҳаллий ва хорижий олий мактаблари таълим мазмунининг тарбиявий томонига алоҳида эътибор берилган. Ҳар қандай мутахассисининг нафақат касбий тайёргарлигига, балки унинг маънавий-ахлоқий қиёфасига, ҳамкасбларига, жамият ва атроф-муҳитга бўлган муносабатига ҳам юқори талаблар қўйилади.

Калит сўзлар: таълим, олий мактаблар, маънавий-ахлоқий, тарбия, мақсад, функцияси.

МЕСТО УЗБЕКСКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОМ ВОСПИТАНИИ СТУДЕНТОВ

Уста-Азизова Дилноза Ахраровна

канд.пед.наук., доцент, Ташкентский педиатрический медицинский институт. Узбекистан, Ташкент

Ҳошимов Илҳом Ҳабибуллаевич

*Министерство школьного образования Республики Узбекистан
Узбекистан, Ташкент*

Аннотация. В данной статье, согласно анализу современных тенденций и проблем развития образования, особое внимание уделяется образовательному аспекту образовательного содержания отечественных и зарубежных вузов. Высокие требования предъявляются не только к профессиональной подготовке любого специалиста, но и к его духовно-нравственному облику, отношению к коллегам, обществу и окружающей среде.

Ключевые слова: образование, высшая школа, духовно-нравственное, воспитание, цель, функция.

THE PLACE OF UZBEK ART LITERATURE IN THE SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF STUDENTS

Usta-Azizova Dilnoza Akhrarovna

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Tashkent Pediatric
Medical Institute*

Khoshimov Ilkhom Khabibullaevich

Ministry of School Education of the Republic of Uzbekistan. Uzbekistan, Tashkent

Annotation. *In this article, according to the analysis of current trends and problems in the development of education, special attention is paid to the educational aspect of the educational content of domestic and foreign universities. High demands are placed not only on the professional training of any specialist, but also on his spiritual and moral character, attitude towards colleagues, society and the environment.*

Key words: *education, higher school, spiritual and moral, upbringing, goal, function.*

КИРИШ

Олий таълимни ривожлантиришнинг замонавий тенденциялари ва муаммолари таҳлилларига кўра, маҳаллий ва хорижий олий мактаблари таълим мазмунининг тарбиявий томонига алоҳида эътибор беради. Ҳар қандай мутахассисининг нафақат касбий тайёргарлигига, балки унинг маънавий-ахлоқий қиёфасига, ҳамкасбларига, жамият ва атроф-муҳитга бўлган муносабатига ҳам юқори талаблар қўйилади.

Шу муносабат билан ҳозирги босқичда маънавий маданият қадриятларини ёшларга етказиш мактабнинг энг муҳим вазифаларидан бири саналади.

Жамият ва шахснинг маънавий маданияти тарбия, таълим, онгининг шаклланиши ва фаолият кўрсатиши, дунёқараш, ахлоқ каби жараёнларни қамраб олади. Унинг элементларига сиёсий, фалсафий, ҳуқуқий, иқтисодий, ахлоқий ва эстетик маданиятлар киради.

ИШНИНГ МАҚСАДИ

Адабиётлар билан ишлаш, манбаларни ўрганиш ва маълумотлар таҳлили орқали талабаларни маънавий-ахлоқий тарбиялашда ўзбек бадиий адабиётининг ўрнини таҳлил қилиш

Қўлланилган усуллар

Адабиётлар билан ишлаш ва назарий таҳлил.

ОЛИНГАН НАТИЖАЛАР МУҲОКАМАСИ

Педагогика фанининг замонавий ютуқлари нуқтаи назаридан, тарбия, умуман олганда, таълим “ёш авлодни жамиятга, кундалик ҳаётга, касбий фаолиятга ва одамлар ўртасидаги муносабатларга жалб қилишнинг мураккаб ижтимоий-тарихий жараёни бўлган ижтимоий ҳодиса” деб ҳисобланади.

Ушбу таъриф таълимнинг мақсади ва функциясини белгилайди. Бироқ, сўнгги йилларда олиб борилган илмий тадқиқотлар ушбу жараённинг мазмунига алоҳида эътибор қаратиб, у қуйидаги саволларга жавоб беради: таълим нима? Ҳозирги босқичда уни қандай амалга ошириш керак? Шу нуқтаи назардан, таълим муассасасида таълим етакчи вазифа сифатида қаралади.

Бундай таълим муассасаси ўқувчига изланиш, ижодкорлик, мулоҳаза юритиш қобилиятини шакллантириш; ихтиёрий ўзини ўзи бошқариш, мустақиллик, масъулият ва бошқа муҳим фазилатлар имкониятини беради. Шахсни ривожлантирувчи институтнинг асосий мақсади талабанинг шахсий ахлоқий изланишига, ҳаётни шакллантиришга ҳисса қўшиш, ижтимоий ва касбий ўзини ўзи белгилашдир.

Юқорида айтилганларнинг барчасини ҳисобга олган ҳолда, таълим ўқитувчининг шахсий фазилатларини ривожлантиришга қаратилган мақсадли педагогик фаолияти сифатида қаралади. Буларга ўз ҳаётини ўзгартириш, масъулият, мустақиллик, танқидийлик, қийин ҳаётда қарор қабул қилиш қобилиятига эга бўлиш учун зарур бўлган маънавий ва ахлоқий қадриятлар киради.

Олдинги хатбошида маънавиятнинг жамиятнинг илғор ғоялари ва мақсадларига мувофиқлиги, ижодий, ўзини ўзи ўзгартирадиган фаолият қобилияти, умуминсоний, маданий ва ахлоқий қадриятларга йўналтирилганлиги, юқори даражадаги интеллектуал ва ҳиссий ривожланиш каби кўринишлари аниқланган.

Маънавиятнинг ўз-ўзини намоён қилиш ва ўз-ўзини такомиллаштириш воситаси сифатидаги хусусияти Президентимиз И.А. Каримов томонидан “Маънавият – бу ўзликни, жамиятдаги ўз ўрнини янада чуқурроқ билишга интилишдир. Бу одамларнинг сиёсий, иқтисодий, ҳуқуқий онг даражасининг ошишидир. Одамлар, айниқса ёшлар онгида мустаҳкам ахлоқий ва маънавий тушунчалар, гуманитар ва демократик қадриятларни мустаҳкамлашдир”.

Олимларнинг фикрига кўра, “маънавият” ва “ахлоқ” тушунчалари ўртасида онтологик боғлиқлик мавжуд: ахлоқ нормалари ва тамойиллари маънавият тоифалари бўлган яхшилик ва ёмонлик идеалларида ифодаланади. Маънавий шахс ўз ҳаётида ижтимоий жиҳатдан белгиланган хулқ-атвор тамойиллари, тўғри ижтимоий муносабат ва ахлоқий такомиллаштириш ғояси билан бошқарилади.

Айтилганларнинг барчасига асосланиб, биз тадқиқотнинг асосий концепциясини аниқлашда қуйидаги параметрларни аниқлаш ва умумлаштириш зарур деб ҳисоблаймиз: “маънавий-ахлоқий тарбия – бу шахсни ўз-ўзини ошқор қилиш ва ўзини такомиллаштириш асосида жамият билан уйғун ўзаро муносабатларга эришиш механизмларини белгилайдиган қиймат – маъноли маданий кўрсатмаларни шакллантиришнинг педагогик бошқариладиган жараёни. Маънавий-ахлоқий тарбия мақсадларини амалга ошириш талабалар ва ўқитувчиларнинг яшаш муҳити сифатида тушуниладиган, жамият билан ўзаро муносабатларга йўналтирилган университетнинг таълим майдонига боғлиқ”.

Бўлажак педиатрлар жамияти билан ўзаро муносабатлар асосан касбий йўналиш бўйича амалга оширилганлиги сабабли, талабаларнинг маънавий-ахлоқий тарбияси ахлоқий жиҳатдан ташқари, касбий элементни ҳам ўз ичига олади. Шунинг учун ушбу турдаги таълимнинг усуллари ва йўлларини лойиҳалаш битирувчи мутахассисга қўйиладиган талабларга мувофиқ амалга оширилиши керак.

Талабанинг маданий ва ахлоқий қиёфасига нисбатан бу севги ва фидойилик, ватанпарварлик, меҳнатсеварлик, инсонпарварлик, одоб, ҳалоллик каби фазилатларнинг мавжудлигини англатади.

Бундан ташқари, этика талабани камтарин, ростгўй, нозик, хушмуомала, ахлоқан пок, маънавий бой ва мафкуравий жиҳатдан миллий истиқлол мафкурасининг асосий ғояларига (Ватан равнақи; мамлакатда тинчлик ва осойишталик; халқ фаровонлиги; баркамол шахс тарбияси; ижтимоий бирдамлик; миллатлараро тотувлик; диний бағрикенглик-бағрикенглик ва бошқалар) вафодор бўлишига талаб қўяди.

Бўлажак мутахассис сифатида талаба ташкилотчилик қобилиятига ва ички интизомга, одамларга сезгир юрак ва муҳаббатга, ўз ишини яхши билишга эга бўлиши керак.

Талаба, шунингдек, юксак масъулият ва бурч ҳисси, ўз ишининг ижтимоий аҳамиятини чуқур англаш каби касбий фазилатларни ривожлантириши керак. Шунингдек, у келажақдаги касби учун жуда зарур бўлган кузатувчанлик ва топқирлик, ташаббускорлик ва қатъиятчилик, жасорат ва эҳтиёткорлик, ўзини танқид қилиш ва нафақат тан олиш, балки хатоларини тузатиш истаги, ўз вақтини тежаш ва режалаштириш қобилияти каби фазилатларга эга бўлиши керак. У тинимсиз ва мунтазам равишда билимини чуқурлаштиришга, умумий маданий даражани билиш, кенгайтириш ва яхшилашга бўлган табиий истак билдириши керак.

Ҳақиқий интеллектуалнинг психологик таркибига янги туйғу, ўз-ўзини танқид қилиш, ижодий фикрнинг абадий безовталиги, камтарлик, буюк оптимизм, илм-фан учун қурбонлик, у хизмат қиладиган сабаб, қатъият, мустақил қарор қабул қилиш қобилияти киради. Бундай шахснинг ижодий жараён давомида намоён бўладиган психологик хусусиятлари фантазия, тасаввур, кузатиш ва ақл, назарий фикрлаш қобилиятидир.

Айтилганларнинг барчасидан келиб чиқадики, талаба шахсида бўлажак мутахассис сифатида биринчи навбатда қуйидаги фазилатларни ривожлантириш зарур:

- давлат манфаатларини англаш даражасидаги фикрлаш;
- олинган билим ва кўникмаларни қўллашда юқори даражадаги амалийлик;
- хушмуомалалик;
- муомала этикаси;
- танқидийлик;
- ирода;
- янгиликларни қабул қилиш ва ривожлантириш;
- жавобгарлик;
- келажакка йўналтирилиши.

Ушбу фазилатларни ривожлантиришда фаолиятнинг ижодий таркибий қисмлари алоҳида ўрин тутати. Уларнинг ўқитиш ва тарбиялашда мавжудлиги ҳар бир талаба шахсининг энг органик ва табиий маънавий-ахлоқий ривожланишига ёрдам беради.

Талабаларнинг маънавий дунёси нафақат атроф-муҳит омиллари таъсири асосида, балки санъат, адабиёт, фолклор билимлари, санъатнинг инсон ҳаётидаги аҳамиятини тушуниш орқали ҳам ривожланади. Маънавият ва ахлоқ санъатда ўзининг жамланган ифодасини топади, унда у маданият мазмунида умуминсоний қадриятларнинг тимсоли ва ошкор этилиши вазифасини бажаради.

Санъат орқали маънавий-ахлоқий тарбия – бу шахсий ривожланишнинг кўп қиррали мураккаб жараёни бўлиб, унинг маънавий дунёсини ҳам, амалий фаолиятини ҳам қамраб олади, психикасининг ҳиссий ва интеллектуал томонларини шакллантиради.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎХАТИ:

1. Д.А.Уста-Азизова. "Теория и методика воспитательной работы." (2013): 1-177.
2. Джабарова В. Х., Уста-Азизова Д. А. Приобщение студентов-медиков к художественной литературе // Молодой ученый. – 2014. – №. 21. – С. 629-631.
3. Караковский В.А. Воспитание – важнейшая социально-педагогическая ценность. // Ж. Народное образование. – 2002. – № 4.
4. Руденко В.Н. Культурологические основания целостности содержания высшего образования. // Ж. Педагогика. – 2004.
5. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Общая педагогика. – М.: Владос, 2003.
6. Сериков В.В. Образование и личность: Теория и практика проектирования педагогических систем. – М.: Логос, 1999

7. Уста-Азизова Д.А. Научно-педагогические основы духовно-нравственного воспитания студентов во внеаудиторное время (на материалах художественной литературы Узбекистана) : дис. – Ташкент : Дис.... канд. пед. наук, 2007.

8. Уста-Азизова Д.А. Процесс формирования личности воспитуемых //Сборник тезисов и статей II-Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы развития личности ребенка». Ташкент. – 2008.

9. Уста-Азизова Д.А. Методика профессионального обучения //Учебное пособие. – 2015. – Т. 2015.

10. Уста-Азизова Д. А. Личность как феномен в процессе формирования //Вестник образования и науки. Педагогика. Психология. Медицина. – 2013. – №. 4. – С. 4-10.

11. Уста-Азизова, Д.А., 2015. Приобщение молодого поколения к духовно-эстетическим ценностям. Символ науки, (10-2), pp.248-251.

12. Уста-Азизова ДА, Шарипова ДА. Роль курорта в деятельности и воспитании учащихся. InСовременная наука. Новые перспективы 2014 (pp. 64-65).

13. Юлдашев С.И., Уста-Азизова Д.А. Духовно-нравственное воспитание учащихся в условиях современной образовательной системы //Молодой ученый. – 2014. – №. 13. – С. 289-290.

14. Адилов, Т. Т., Сариккулов, М. Х., Матқобилов, А. К., & Шохруҳ, Д. Ў. М. (2022). Роль воспитания в формирование личности. Science and Education, 3(6), 572-580.

15. Сайдазимов, Камол Тулкунович. "НОРМАТИВ ТУШУНЧАЛАРНИНГ МАНТИҚИЙ АСПЕКТЛАРИ." Academic research in educational sciences 2.10 (2021): 836-844.

16. Rasulovich, Turaev Samat, et al. "Forms and Characteristics of Virtual Spiritual Threats." Telematique (2022): 7146-7155.